

Tekenen in de tijd 238

11-17 februari 2024

Woensdag begint de veertigdagentijd op weg naar Pasen. Erik Borgman ziet daarin een mogelijkheid de bronnen uit te graven die geloof tot een levende realiteit maken. Niet het verleden is de norm, maar de zorg waarmee God ons volgens zijn belofte de toekomst inleidt.

Zelfs in Utrecht kun je ermee geconfronteerd worden, al blijft de aanblik wat onnatuurlijk: hossende, verklede mensen. Het is carnaval en waar de herinnering aan covid de afgelopen jaren het aantal feestvierders beperkt hield, lijkt dat voorbij. Carnaval spot vanouds met alles en allen in de wereldwijde, de landelijke en plaatselijke actualiteit. Zo staat het met zijn uitbundige feestvreugde niet alleen in contrast met de na Vastenavond onherroepelijk volgende Aswoensdag als begin van de veertigdagentijd op weg naar Pasen, met zijn nadrukt op inkeer en zelfonderzoek. Carnaval en Aswoensdag drukken beide onvrede uit met de wereld zoals zij is. Ze willen er niet alleen mee breken, ze verkondigen in woord en daad dat deze breuk al is ingezet.

In het Huis van Dominicus heeft de veertigdagentijd het motto: 'Het oude is voorbij, het nieuwe is er al' (2 Korintiërs 5,17). Dat veel voorbij is of op zijn laatste benen loopt, dat is inmiddels voor velen duidelijk. Onze manier van leven is niet duurzaam: een steeds verder in diepte toenemende ecologische crisis laat zien dat onze aarde het niet aan kan en de almaar groeiende *burn-out* epidemie maakt duidelijk dat de menselijke ziel er niet tegen bestand is. Veel moeilijker is het te zien dat de aanzetten voor het nieuwe er ook al zijn. Deze worden alleen zichtbaar voor wie niet bang is de noodzaak onder ogen te zien om het leven te laten veranderen. Pas als we niet langer de vraag stellen wat we van het oude kunnen behouden, openen zich aanzetten voor werkelijke vernieuwing.

De veertig dagen tussen Aswoensdag en Pasen nodigen ons nadrukkelijk uit te breken met wat er in ons leven verkeerd is gelopen en ons op een dood spoor heeft gebracht. We worden gestimuleerd stil te staan bij de ongemakkelijke vraag: wat dan wel? Echt stil te staan. Natuurlijk zouden we als er zich nieuwe wegen aandienen die ook moeten gaan, maar het gaat er allereerst om dat we ruimte maken. Ruimte voor nieuwe wegen die ons gewezen zullen blijken te worden. De vraag is niet hoe wij onszelf verbeteren. De vraag is waartoe wij blijken te worden uitgenodigd als wij ons verlangen serieus nemen het leven te bevorderen in plaats van onszelf in dienst te stellen van wat uitloopt op de dood. Wij hoeven Pasen niet te bewerkstelligen. Wij zouden ons moeten inzetten om zo vrij te worden dat wij Pasen werkelijk kunnen ontvangen: leven aan de dood voorbij.

Daartoe moet er veel worden afgelegd. Tot en met het leven zelf – teneinde het werkelijk te winnen, is de evangelische boodschap. Maar er moet vooral ook veel worden uit- en opgegraven. Een verhelderend beeld daarvoor biedt het Bijbelse verhaal van Isaak, die als het hem economisch voor de wind gaat door de Filistijnen verdreven wordt naar een gebied waar ook zijn vader Abraham met zijn kudde had rondgetrokken. Om hem tegen te werken hebben de Filistijnen de waterputten dichtgegooid, zodat hij zijn vee niet te drinken kan geven. En dan staat er:

[Isaak] groef de waterputten weer open die in de tijd van zijn vader Abraham gegraven waren en die de Filistijnen na Abrahams dood hadden dichtgegooid. Hij gaf ze dezelfde namen die zijn vader ze gegeven had (Genesis 26,18).

Vervolgens slagen zijn mannen erin een serie nieuwe waterputten te graven met levend water en uiteindelijk:

Op een nacht verscheen hem de Ene en zei: 'Ik ben de God van uw vader Abraham; vrees niet, want Ik sta u bij. Ik zal u zegenen en uw nakomelingen talrijk maken omwille van mijn dienaar Abraham' (vers 24).

De kerkvader Origenes (186-253 of 254) ziet in al dit graafwerk een beeld van het geloof.

Als de bronnen van het geloof verstopt zijn door de alledaagse inzet voor voorspoed en de strijd tegen tegenslag en vijandschap, is het allereerst zaak ze weer open te graven en hun oorspronkelijke betekenis te herontdekken. Steeds weer moeten de Bijbelse geschriften en de tradities van de kerk worden herontdekt. Niet als herinnering aan wat ooit zinvol was, maar als levende, stromende bronnen die onze dorst naar inzicht lessen en ons verlangen naar steun vervullen. Als God tegen Mozes zegt dat Hij de God van Abraham Isaak en Jacob is (Exodus 3,6), herinnert Hij er niet alleen aan hoe Hij zich in het verleden gedragen heeft. Hij drukt uit hoe Hij is, nog altijd. Op basis van een hernieuwd inzicht daarin wordt het vervolgens mogelijk nieuwe manieren te ontdekken waarop God handelt en zijn aanwezigheid toont: de nieuwe bronnen van Isaak. Er ontstaan nieuwe inzichten en God blijkt op nieuwe, onverwachte en tot nog toe onbekende plaatsen en manieren aanwezig. Ten slotte wordt dan de onderliggende boodschap verstaan: de zegen die aan onze voorouders beloofd is, geldt nog altijd. De belofte die Jezus aan het einde van het Matteüsevangelie uitspreekt, wordt tegen ieder van ons persoonlijk gesproken: 'Weet wel, Ik ben met je, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld' (Matteüs 28,20).

Het klinkt raadselachtig, maar zo werkt het: door opnieuw naar het verleden te kijken, opent zich toekomst. Als cultuur lijden wij aan een merkwaardige tijdchauvinisme. Wij zijn er van overtuigd dat onze tijd zowel materieel als intellectueel en spiritueel de meest hoogstaande is van alle tijden. Wat voor ons niet direct begrijpelijk is, heeft ons naar onze overtuiging niets meer te zeggen. Maar het verleden zit vol met situaties die op de onze lijken en die ons wellicht vruchtbare vormen aanreiken om ermee om te gaan. Talloos zijn de Bijbelse verhalen waarin mensen alles wat zij verwachtten en hoopten uit handen lijkt te worden geslagen en waarin zich een nieuwe weg vooruit opent, niettemin of juist daarom. De kerkgeschiedenis zit vol breukvlakken en schijnbaar doodlopende wegen waaruit iets nieuws is ontstaan. Kortom, onze voorouders kunnen ons wellicht helpen in een impasse niet alleen het einde van eerdere verwachtingen te zien, maar ook een ontspringingspunt van nieuwe hoop.

Met Aswoensdag kan wie dat wil zich met as laten tekenen en aangezegd krijgen: Uit stof ben je gemaakt, tot stof keer je terug, uit stof zul je opstaan. Alles wat we nu zijn, vergaat en niets blijft. Dat is bij tijden een pijnlijke en zelfs angstaanjagende ontdekking. Maar het goede nieuws is dat dit laat zien dat God zich niet laat beperken door de grenzen van ons voorstellingsvermogen. Het komt erop aan steeds opnieuw ons voorstellingsvermogen te laten verbreden en verdiepen door wat Hij klaarblijkelijk in ons ziet en ons wil geven. Laten we de komende veertig dagen zoveel mogelijk alles weggraven wat het stromen van deze bron van vernieuwing blokkeert.

Erik Borgman, lekendominicaan

voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De lezing van het verhaal uit Genesis 26 en de weergave van Origenes' uitleg ervan zijn ontleend aan een lezing van de trappist Erik Varden, die sinds 2020 de bisschop van Trondheim is. De Engelse tekst ervan is te vinden op <https://coramfratribus.com/life-illuminated/navarra-lecture/>.